

*lijke vrienden*' vormden als 't ware de Synode van de Kerk der barmhartigheid, die scheppende macht der Inwendige Zending'. Hij wees op 'haar arbeid tegenover de *Socialistische bewegingen*' en op de voorbeelden van O.G. Heldring en ere-voorzitter T.M. Looman. In het congres – 'samenkomst ... vooral van *leidslieden* in de Hervormde kerk' – zag hij 'een blijk van genezing, van herboren eendracht, van herleving van kerkelijk bewustzijn', waarop het woord van 'onzen' Da Costa paste: 'In zijn wezen vrucht der tijden, in zijn vorm van dezen tijd'. Had het 'Individualisme, van groot nut tegenover een te zwaren druk van elk Socialisme,' in het verleden samenbinding verhinderd, nu had de Classicale Vergadering van Amsterdam, waaruit de Raad voor Inwendige Zending ontstaan was, de hand gegeven 'aan het Réveil niet alleen, maar ook aan al die voorgangeren, die reformatie wilden door sanatie'. In het gedenkjaar 1895, waarin Vos radicalisme en scepticisme als gif in het volksleven zag woelen – door het clericalisme handig gebruikt ten behoeve van het papisme – en de volkskerk door 'menigeen' bestreden, bleef de Vaderlandse Kerk voor hem: 'met al haar ellende, ... *het* geestelijk opvoedingsinstituut onzer natie, wier eenheid met haar bestaan zou verdwijnen'. Zij was het dus waard om gediend te worden, zoals 'hare trouwste zonen' dat gedaan hadden: 'Uitzonderingen als de *Liefde* ... zijn zeldzaam; de namen daarentegen van *Adama van Schellema*, *Hasebroek*, *Pierson*, *de Marez Oyens*, *Teding van Berkhout*, ... vertegenwoordigen zooveel ... Barnabassen en Dorkassen binnen hare grenzen ..., dat wij de inwendige zending gerust het privaat domein der Hervormden durven noemen, als uit getrouwheid aan hunne belijdenisgelofte. In aansluiting aan zulke voorgangeren ... schrijven [wij] dus op de wanden ook van eigen vergaderzaal en ... binnenkamer: '*Voor den bloei der Nederlandsche Hervormde Kerk boven-*  
*all!*'"<sup>63</sup>

De onderwerpen die op het congres aan de orde kwamen reikten verder dan alleen het terrein der Inwendige Zending. Zo sprak ds. J. Nierstrasz over de vraag 'Is herziening van de Nederlandsche Geloofsbelijdenis geoorloofd, noodig, op heden mogelijk?'. Dr. S.D. van Veen sprak over 'Onze houding in de politiek'. Had Vos vermeden namen te noemen, Van Veen verklaarde ronduit 'dat wij als Hervormden met deze partij ... [die Dr. Kuyper als leider 'jure suo' erkent] niet samenwerken kunnen zonder schade te doen aan Kerk en Christendom'. In de fractie-Lohman zag hij weinig – 'een partij, die meer

63. 'De gevoelens van het Kerkelijk Congres ten opzichte van de Inwendige Zending', in: *Bouw-  
steen* N.S. 1 (1895), 187-204.